

УДК 331.3

DOI:10.5281/zenodo.11869578

В.М. Петров, канд. екон. наук, доц. (ДБТУ, Харків)

Я.Ф. Навроцький, канд. екон. наук, старш. наук. спів. (ННЦ «ІАЕ», Київ)

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ В УМОВАХ РИНКОВОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Становлення ринкового механізму господарювання в економіці України викликає закономірні зміни у системі соціально-трудоких відносин, обумовлює необхідність дослідження взаємозв'язку організації, нормування і оплати праці з ринком праці та їх державним регулюванням. В умовах ринкової економіки значно зростає значимість відповідності результатів праці та матеріального заохочення, що вимагає достатньо високого рівня її організації і нормування. З появою підприємств різних форм власності і господарювання, розширенням їх прав підвищилась залежність заробітної плати і результатів діяльності від ефективного використання усіх факторів виробництва [1, 2].

Нормування праці являє собою специфічний вид управлінської діяльності, який передбачає встановленні необхідних витрат та результатів праці, а також співвідношень між чисельністю працюючих та кількістю використовуваних ними засобів праці. Під нормуванням праці розуміють розробку і впровадження прогресивних, технічно обґрунтованих норм праці на здійснення певних операцій (виготовлення одиниць продукції) або виконання певного обсягу робіт у найбільш раціональних організаційно-технічних умовах.

Норма праці повинна бути такою, щоб працівник залишався працездатним якомога довше. Тому при нормуванні необхідно обов'язково враховувати фізіологічні особливості організму людини, її втомлюваність.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що високу ефективність виробництва можна забезпечити тільки на основі нормативного регулювання тривалості робочого часу, розширення сфери нормування праці, визначення рівня напруженості норм праці, раціональної її організації. Крім того, дуже важливо усвідомлювати, що норми праці покликані забезпечувати соціальний захист найманих працівників, сприяти збереженню їх нормальної працездатності протягом усієї трудової діяльності.

Організація, нормування і оплата праці є найважливішою складовою організації виробництва та одночасно є самостійною сферою управлінської та економічної роботи на підприємстві, мають особливий

зміст, сферу дослідження та методи вивчення трудової діяльності людини.

Ефективне ведення виробництва в умовах становлення ринкового механізму господарювання неможливе без упорядкування системи норм і нормативів на кожному підприємстві, без приведення їх у відповідність з конкретними умовами виробничої діяльності і досягнутим рівнем продуктивності праці [3].

Нормування дозволяє ефективно здійснювати заходи щодо поділу і кооперації праці, розстановки робочої сили, організування та обслуговування робочих місць та окремих виробничих процесів. Науково обґрунтовані норми сприяють правильній диференціації оплати праці, дозволяють планувати будь-який вид виробничої діяльності на підприємстві. Вони є основою нормального прогнозованого ведення операційної діяльності, виробничого планування (перспективного, річного виробничо-фінансового, госпрозрахункових завдань для окремих виробничих підрозділів, технологічних карт та стандартів виробництва), а також вихідними матеріалами для розробки і впровадження управлінських рішень.

Технічно обґрунтовані норми праці забезпечують її нормальну інтенсивність, що дозволяє тривалий час зберігати високу працездатність, продуктивність та інтенсивність праці протягом робочої зміни. Це досягається застосуванням таких норм і нормативів, при розробленні яких враховується допустимий психофізіологічний рівень інтенсивності праці, що характеризується оптимальним рівнем функціонування організму, який сприймається працівником, або найбільш зручний, що не вимагає спеціальних зусиль, напруги для прискорення або уповільнення рухів.

Науково обґрунтовані норми дозволяють правильно розрахувати кількість і склад засобів виробництва для виконання певного виробничого процесу, доцільніше розставляти за робочими місцями машини та працівників, домагатися відповідної пропорційності, злагодженості та безперервності у роботі, особливо при виконанні складних технологічних процесів. На основі норм праці обчислюють планову трудомісткість виготовлення окремих елементів та продукції у цілому, а потім – необхідну чисельність працівників та фонд їхньої заробітної плати. Крім того, за ними визначаються календарно-планові нормативи: розміри партій, тривалість виробничого циклу, обсяги незавершеного виробництва.

Обґрунтовані норми праці забезпечують дотримання принципу соціальної рівноваги й дають можливість оплачувати працю на

підприємствах усіх форм власності і господарювання залежно від кількості та якості виконаної роботи або обсягу виробленої продукції.

У сучасних умовах господарювання значно підвищується роль нормування праці внаслідок дії наступних чинників. По-перше, під впливом науково-технічного прогресу зростає рівень впровадження інформаційних технологій, механізації та автоматизації виробничих процесів, що, у свою чергу, підвищує вимоги до якості та удосконалення нормування праці. По-друге, сучасне виробництво дозволяє більш точно визначати та встановлювати робочий час на виконання кожної операції, що дає можливість забезпечувати економію живої праці та зростання її продуктивності на основі технічно обґрунтованих норм.

Впровадження науково обґрунтованих норм праці дозволяє виявляти та реалізовувати резерви підвищення ефективності як у сфері виробництва, так і у сфері управління. За розрахунками фахівців значні втрати робочого часу управлінського персоналу є наслідком відсутності нормування праці та нечіткого розподілу функціональних обов'язків між підрозділами. Непродуктивні витрати та втрати часу інженерно-технічних працівників за різними джерелами становлять на деяких підприємствах до 20 % загального фонду робочого часу, результатом чого є зростання тривалості їхнього робочого дня.

Протягом розбудови ринкового механізму ведення господарської діяльності, поширення різних форм власності і господарювання зростає соціальна спрямованість нормування праці. У процесі нормування вирішуються завдання розвитку інтелектуальних та професійних здібностей працівників, найбільш повного використання їх трудового і творчого потенціалу, а також збереження здоров'я та досягнення задоволеності працею.

Інформаційні джерела

1. Петров В.М. Організація праці на підприємствах у ринкових умовах господарювання. *Забезпечення сталого розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Кам'янець-Подільський, 12 квітня 2024 р.). Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2024. С. 148-151.

2. Уманська В.Г., Школьна В.Д. Особливості організації, контролю та нормування праці в умовах ринкової економіки. *Вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка і суспільство*. Мукачеве : МДУ, 2017. № 9. С. 935-939.

3. Кодекс законів про працю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text=нормування+#w1_1